

Antun Weissgerber

APOSTOLSKI NAGOVOR »NAVIJEŠTANJE EVANĐELJA«

Dana 8. XII 1975., na 10. godišnjicu završetka II. vatikanskog sabora, a za godišnjicu III. biskupske sinode, kao svoj odgovor na problematiku evangelizacije, u Svetoj godini obnove, izdao je Pavao VI. ovu ekshortaciju, punu značajnog sadržaja. U skraćenom prikazu tog značajnog dokumenta ističemo ono novo, ispuštajući dokumentaciju iz Biblije i saborskih dokumenata.

Papa želi izvršiti svoju dužnost Petrova nasljednika da »utvrđuje braću svoju« u ovo doba nesigurnosti i zbrke, a ujedno da daje nov radosni zanos djelu evangelizacije. Sinoda je istakla kako treba metode evangelizacije prilagoditi današnjem čovjeku da bi on mogao naći odgovor na svoja pitanja i na svoju zauzetost za ljudsku solidarnost. »A mi dodajemo, kako treba dati valjan odgovor na zahtjeve Sabora, koji nas poziva da sebe suočimo s baštinom vjere koju Crkva mora čuvati u ne-taknutoj čistoći, ali imamo također i dužnost prikazati je ljudima našeg vremena koliko je moguće razumljivim i privlačnim načinom.« Taj spoj vjernosti i poruci objave i osobama kojima se naviješta jest »*središnja osovina evangelizacije*«.

Evangelizacija nije »fakultativni namet«, nego »dužnost koja Crkvi pripada po zapovijedi Gospodina Isusa«. A takva zapovijed ne podnosi ni ravnodušnosti, ni sinkretizma, ni lošeg prilagođivanja. U pitanju je spas ljudi mudrošću koja »nije od ovoga svijeta«. Ona zaslužuje da joj apostol posveti sve vrijeme, sve snage, pa i sam život.

1. *Biblijsko-dogmatski temelji evangelizacije*

Od Krista, prvog evangelizatora, prelazi dužnost evangelizacije na svu Crkvu kao naviještanje Kraljevstva nebeskog. »Samo je Kraljevstvo nešto apsolutno i ono relativizira sve ostalo što mu nije istovjetno.« Radosna vijest je velik dar oslobođenja po Kristu od svega što čovjeka pritište, ali osobito od grijeha i Zloga. »Kraljevstvo i spasenje« naziva

Papa »*ključnim riječima evangelizacije Isusa Krista**. Taj dar treba primiti i snagom milosti i snagom propovijedanja za zajednicu i po zajednici Crkve. Poslana i evangelizirana po Kristu i Dvanaestorici, i sama Crkva šalje evangelizatore dalje među ljude. Dok traje »vrijeme Crkve«, a to je do drugog Kristova dolaska. Crkva mora evangelizirati. To je »vlastiti poziv Crkve«, zato ona postoji, to joj je »bitno poslanje«. Papa toliko naglašava tu istinu zato jer neki žele naviještati Krista bez Crkve. »Apsurd te dihotomije jasno se očituje u onoj riječi evanđelja: »Tko vas prezire, mene prezire.« Zato se dužnost evangelizacije po Crkvi ispunja, »ne bez nje, a još manje protiv nje«. Kako ljubiti Krista, a da ne ljubimo Crkvu, kad je sam Krist »ljubio Crkvu i sebe predao za nju«? (Ef 5, 25)

2. Što znači evangelizirati?

U praktičnom vidu evangelizacije Papa vidi nepromjenljive i promjenljive elemente. »Neki su tako važni da će se pokazati težnja da se oni jednostavno poistovjete s evangelizacijom«: propovijedanje, kateheza, krštenje i ostali sakramenti. Složeno i dinamično bogatstvo evangelizacije ne možemo izraziti djelomičnim definicijama koje osiromašuju i sakate sadržaj.

Da bi Crkva postala unutrašnji kvasac novog čovječanstva, ona želi obratiti osobnu i zajedničku savjest ljudi, njihovu aktivnost usred konkretnih prilika. Mora propovijedati ne samo u novim krajevima i novim pokoljenjima, nego i u novim zonama kulture, nastojeći da *snagom evanđelja uznemiri* mjerila rasuđivanja, odlučujuće vrijednosti, težište interesa, misaone struje, uzore življenja čovječanstva, koji su u protivnosti s Božjom riječju i planom spasenja. Kulture treba evangelizirati »ne ukrasnim načinom kao nekom površnom caklinom, nego životnim načinom u dubinu sve do korijena«. Evanđelje se ne poistovjećuje s određenom kulturom, ali mora posuditi elemente ljudskih kultura da ih sve prožme, a da se nijednom ne da zarobiti. Drama današnjeg, kao i prijašnjih rascjepa između evanđelja i kulture, traži velik napor da se kulture evangeliziraju Radosnom viješću.

Ovaj zadatak traži *svjedočenje životom*, jer to je »početni čin evangelizacije«, vrlo snažan i djelotvoran proglas evanđelja. Primjer uzorna života budi kod nevjernika pitanja o tajnovitoj snazi koja pokreće kršćane, o smislu njihova vladanja. Njemu se mora pridružiti *svjedočenje riječju* da ljudi spoznaju »razloge naše nade«. Od Petrove duhovske propovijedi pa kroza svu svoju povijest Crkva naviješta tajnu Krista da do svih dopre. Tko god primi vjerom i životom to svjedočenje, pridružuje se zajednici vjernika koja tako postaje znak kraljevstva za novi svijet i život s novim znacima sakramenata. Taj pristup traži od svakog, vjernika vlastito svjedočenje i apostolat.

3. *Sadržaj evangelizacije*

Papa povlači granicu između glavnog sadržaja i drugotnih elemenata evangelizacije. U bitan sadržaj spada: *poruka ljubavi Oca*, koji nam šalje i Sina i Duha da nas učine Božjim sinovima i braćom jedne drugima; *poruka o Kristu*, utjelovljenoj Riječi, koji je umro i uskrsnuo za naš spas — središte je evangelizacije; *poruka o spasenju*, koje nije imanentno vremenitoj egzistenciji, nego je *transcendentno* i *eshatološko* u apsolutnom Bogu, ali počinje u povijesti da se dovrši u vječnosti. To je proročki zov iznad vremena i povijesti i ovog svijeta na nadu u obećanja vječnog života. Na nj se već sada spremamo vršenjem ljubavi prema Bogu i prema bližnjima. Tom bitnom sadržaju pripada i navještaj o *tajni zla*, koji traži aktivnu borbu i *traženje Boga* kroz oblike kulta, kroz primanje sakramenata. Amo spada i *moralna primjena* evanđelja na osobni, obiteljski i društveni život, kojom se ostvaruje opće uzdizanje čovjeka. Sve vrste oslobođenja i uzdizanja čovjeka imaju duboke veze s evanđeljem, jer treba osloboditi konkretnog čovjeka u povijesti, spajajući plan stvaranja i otkupljenja u pravdi i ljubavi za sve. Zanemariti goruća pitanja o društvenom oslobođenju znači »ne znati nauku evanđelja o ljubavi prema bližnjemu koji trpi ili je u nevolji«. No danas kršćani, revni u djelu oslobađanja čovjeka, često padaju u napast da cijelo evanđelje svedu na vremenit plan, a svu aktivnost na materijalna dobra, zanemarujući duhovnu i religioznu dimenziju oslobođenja. Već je na Sinodi Sv. Otac naglasio *religioznu osovinu evanđeoskog oslobođenja*: »Kraljevstvo Božje prije svega u svom punom teološkom značenju«. Zato Crkva »ponovno potvrđuje *primat svoga duhovnog poziva* te proglašuje da je i njezino sudjelovanje u oslobađanju nepotpuno, ako zanemaruje naviještati spas Isusa Krista«. Značajan je ovaj stavak: »Crkva zbližava, ali nikad ne poistovjećuje oslobađanje čovjeka i spas Isusa Krista, jer zna po objavi, po povijesnom iskustvu i po razmišljanju vjere da nije svaki pojam oslobođenja povezan i spojiv s evanđeoskim gledanjem na čovjeka, stvari i događaje. Zna da nije dosta provesti oslobođenje, ostvariti blagostanje i razvoj, da bi došlo kraljevstvo Božje. Još više: Crkva je čvrsto uvjerena da svako zemaljsko oslobođenje... nosi u sebi *klicu svoje vlastite negacije* i otpada od ideala što ga sebi postavlja, dokle god njeni duboki motivi nisu oni iz pravde u ljubavi, dokle god zanos koji ih povlači nije doista u duhovnoj dimenziji, a konačan im cilj nije spas i blaženstvo u Bogu.« Važno je graditi pravednije ljudske odnose. No i najbolje zamišljeni sistemi postaju nečovječni ako nije ozdravljena nečovječna sklonost na zlo u ljudskom srcu. Papa zatim opetuje svoje riječi s boravka u Kolumbiji protiv nasilja i revolucije, jer su protivne kršćanskom duhu i usporuju pravo oslobođenje... Crkva nudi svoju suradnju za oslobođenje čovjeka, ali u evanđeoskom duhu, za sve kategorije ljudi i djelatnosti, za oslobođenje u cjelovitom planu spasenja. Na taj plan spada u prvom redu religiozna sloboda, koju neki sustavno gaze na mnogo strana uz kamuflažu deklaracija o pravima čovjeka.

4. Putovi evangelizacije

Načini kako treba evangelizirati vrlo su različiti s obzirom na okolnosti, a treba ih stalno otkrivati i prilagođavati. Papa ukazuje na neke važne probleme:

1. Današnji čovjek radije sluša svjedoke nego učitelje, pa i učitelje ako su svjedoci. Crkva najjače evangelizira kad se živi po evanđelju »u vjernosti Gospodinu Isusu, u siromaštvu, u odricanju, u slobodi protiv moćnih ovoga svijeta, jednom riječju — u svetosti«.

2. Nužno je živo i svestrano propovijedanje, iako neki psiholozi i sociolozi tvrde da je prošla civilizacija riječi i nadošla civilizacija slike. Treba i ovu uključiti u evangelizaciju, ali živa riječ je »nositeljica Božje snage«. Papa posebno ističe koliko u liturgiji riječi vrijedi homilija: »Bila bi zabluda ne vidjeti u homiliji važno i veoma prilagođeno sredstvo evangelizacije. Dakako, treba poznavati i iskoristiti zahtjeve i mogućnosti homilije da ona stekne svu svoju pastoralnu snagu. Ali napose treba biti u to uvjeren i na to se s ljubavlju dati.« Homilija mora izražavati duboku vjeru službenika, a prema slušateljima da bude »jednostavna, jasna, neposredna, prilagođena, duboko odana učenju evanđelja i vjerna učiteljstvu Crkve«. Od homilije žive bezbrojne župske zajednice kad ona ima svoje kvalitete. Posebno utkana u euharistijsko slavlje i u dijeljenje sakramenata, pa i kod paraliturgijskih sastanaka, pruža mnogo osobito povoljnih prilika za naviještanje Božje riječi.

Za njom slijedi kateheza, koja u pouci mladih mora biti sustavna, da daje sve temeljne Božje poruke izražene sve bogatijom naukom Crkve. Neka bude ne samo razumska, nego neka stvara i navike kršćanskog življenja. I škole i obitelji treba da imaju prikladne tekstove, odobrene od biskupa, prilagođene dobi, kulturi i sposobnosti slušalaca. No treba pripravljeni i dobre katehete koji će se stalno i brižno usavršavati u tom visokom umijeću. Za brojne mlade koji traže Krista treba urediti i katekumenat.

I »mass-media«, stavljena u službu evanđelja, pomažu da se Božja riječ »oglašuje s krovova«. Crkva bi se smatrala krivom pred Gospodinom kad ne bi ta snažna sredstva upotrijebila za njegovo djelo. No da bi riječ preko tih sredstava djelovala, mora prodirati do savjesti, do srдца, do osobnog uvjerenja i pristajanja ...

Osim govora masama potreban je i osobni razgovor, kako je činio Krist s Nikodemom, Samarijankom, Zakejem ... »Ne bismo mogli izreći dobrobit koju čine svećenici putem sakramenta pokore ili pastoralnih razgovora, kad se pokazuju spremni voditi pojedince na putovima evanđelja, utvrđivati ih u njihovu naporu, dizati ih ako su pali, pomagati ih uvijek s razborom i raspoloživošću.« Evangelizacija, napokon, mora do-prijeti do sakramenata, jer oni daju život milosti. Najbolje je povezati

navještaj riječi i sakramenat: da riječ tumači što sakramenat daje i tako vodi k plodnom, a ne samo pasivnom primanju znakova vjere.

Sinoda je pokazala koliko biskupi cijene pučke pobožnosti te nanovo otkrivaju od nekih prezrene izraze pučke vjere. Treba ih očuvati u zdravim granicama, izvan kojih su izvrgnute izobličenjima i praznovjerju i sektaštvu, ali je u njima bogat izvor religioznih vrijednosti kad ih upravlja evanđeoska pedagogija. Pučka pobožnost »prenosi glad za Bogom koju jednostavni i siromašni mogu razumjeti«. Crkveni glavari neka dadu pravila na tom bogatom, ali ugroženom području, da ga usmjere k pravom susretu s Bogom.

5. *Koga treba evangelizirati?*

Kristova zapovijed proteže se na »sav svijet«, na »sva stvorenja«. Taj zadatak prelazi s pokoljenja na pokoljenje kršćana, i oni su ga vršili unatoč golemim teškoćama, ljudski nesavladivim. Najteže zapreke dolazile su od javnih vlasti, pa i danas, kad vjesnike evanđelja progone i protjeravaju samo zbog imena Kristova. No Papa se nada da te bolne kušnje apostola ni u kojem kraju neće biti konačno uzaludne.

»Objaviti Isusa Krista i njegovo evanđelje onima koji ga ne poznaju već od duhovskog jutra *temeljni je program Crkve*, preuzet kao baština od svog Utemeljitelja.« Crkva ga provodi raznoliko, najprije u obliku »predevangelizacije«, početnom i nepotpunom, kroz kršćansku umjetnost^ znanost, filozofiju i buđenje plemenite osjećajnosti. Zatim pristupa »pravoj evangelizaciji«, koja mora zahvatiti i krštene, pa i nepoučene, i ne^ krštene. Treba da obuhvati i nekršćanske religije koje su otvorene Crkvi, jer su one živ izraz širokog i vjekovnog traženja Boga, manjkava, ali iskrena, pune su molitve i dubokih religijskih tekstova. Te su religije zasijane mnogim »sjemenima Riječi« (Justin) te stvaraju »pripravu na evanđelje« (Euzebije Cezar.). Ima tu zamršenih i osjetljivih pitanja, koja valja rješavati svjetlom Predaje i Učiteljstva, da misionarima otvore nova obzorja za dodir s nekršćanskim religijama. No ni poštivanje prema njima ni složenost pitanja nisu Isprika da zatajimo svjedočenje za Krista. Ta silna mnoštva imaju pravo spoznati Kristovu tajnu. No i unatoč najvrednijim Izrazima naravnih religija Kristova religija stavlja čovjeka u objektivno nov odnos prema Bogu: njegovom živom *prisutnoUu*, njegovim *djelovanjem* djelotvorno se uspostavlja veza s Bogom, što nemaju druge religije, iako pružaju ruke k nebesima. Zato Crkva gaji misijski žar i želi ga pojačati jer se »osjeća odgovornom pred svim narodima« i »nema mira dok nije učinila sve najbolje za proglašavanje Radosne vijesti«. Papa namjerno Ističe dizanje uvijek novih pokoljenja apostola protiv onih koji misle i tvrde da je apostolski žar I zanos Iscrlpljen, da je prošlo vrijeme misijskog poslanja.

Dužnost evangeliziranja proteže se i na vjernike, da im se vjera produbi, učvrsti i hrani te postane sve zrelija. Ona je danas suočena s napadima sekularizacije i ateizacije, na udarcu je kušnja, ugrožena i pobijana. Obamrijet će, ishlapit će, ako ne bude hranjena i podržavana. Kršćanima je posebno potrebna »kateheza puna evanđeoske sočnosti i utvrđena prilagođenim jezikom«. Istom brigom Crkva želi privući k punom zajedništvu i odijeljene kršćane, da se ispuni Kristova volja potpunog »jedinštva u istini«, za koju mora svjedočiti čuvajući »puninu objave«.

Crkva mora naviještati Krista i nevjernom svijetu u »drami ateističkog humanizma« (Lubac). Pojava sekularizma, koja prati ateizam, postala je značajkom našeg vremena. Papa ne misli na onaj zdravi sekularizam koji se slaže s vjerom, priznajući stvorenom svijetu unutrašnje zakone dane od Stvoritelja, nego na neopravdan i neistinit sekularizam koji bi htio svijet protumačiti samim sobom, bez Boga, koji bi htio uzdići čovjeka, niječući Boga. Taj antropocentrični sekularizam u mnogim svojim oblicima stavlja na vrh vrijednosti civilizaciju potrošnje, hedonizam užitka, moć vlasti — mnogo je nehumanih nizbrdica tog »humanizma«. No i u njemu postoje »istinski kamenovi kršćanske nade, evanđeoskih vrednota, u najmanju ruku pod oblikom praznine i čežnje«.

U slijedeću sferu evangelizacije spadaju *nepraktični kršćani*, danas velik broj onih koji ne odbacuju krst, ali ne žive od njega. Uvijek ih je bilo, ali danas ih prate nove oznake: neki iskorijenjeni iz tla vjere, neki s isprikom da opravdaju sebe u ime unutrašnje religije i osobne autonomije s otporom inertne volje, tvrdeći da sve znaju, da su sve kušali i da više ne vjeruju. I ateista i indiferentista ima u svim krugovima. I njih treba upućivati u Krista, govoreći »srcu mnoštava« prema Kristovu postupku jer mu je bilo »žao naroda«.

Treba evangelizirati i tzv. *»bazične zajednice«*, koje se mnogo razlikuju među sobom. Negdje se oblikuju u Krilu Crkve, solidarne s njenom naukom i životom. Valja se s njima povezati da življe žive s Crkvom, jer one žele intenzivnije živjeti nego im omogućuju široke crkvene zajednice golemih gradskih prostora. Treba im pružiti dublje razmišljanje, življe zajedništvo sakramenata, jače staleško i kulturno vodstvo, veće bratско pomaganje... Drugdje se »bazične zajednice« skupljaju protiv Crkve s oštrom kritikom institucionalne Crkve. Htjele bi biti »karizmatičke zajednice«, nadahnute samim evanđeljem, korjenito osporavajući hijerarhijsku Crkvu. Vrlo lako postaju plijen ideologija i političkih struja. One se mogu zvati »bazičnim zajednicama« samo sociološki, ali ne bez zloupotrebe rječnika, ako žele biti u Crkvi, a ostati neprijateljske prema hijerarhiji. »Taj naziv pripada drugima koji se ujediniju u Crkvi da se sjedine s Crkvom da bi pomogli rastu Crkve.« Oni su *»nada za opću Crkvu** uz uvjet da bi primaju jaču hranu riječi, da izbjegavaju sustavno osporavanje i hiperkritiku, da ostanu čvrsto uz Crkvu, bježeći od izolacije, da ne anatematiziraju druge zajednice, da čuvaju iskreno zajed-

ništvo s Pastirima i s Učiteljstvom, da se ne smatraju jedinim baštinicima i djelatnicima evangelizacije i da svaki dan rastu u savjesti, u revnosti i misijskom izarivanju. Tako će postati povlašteni primaoci i vjesnici evanđelja.

6. *Misijska djela i djelatnici*

Sva je Crkva misijska, kako uci II. vatikanski sabor, a evangelizacija »*duboko crkveni čin*«. Vjerovjesnik naviješta s poslanjem Crkve, ne po svom poslanju. Krist je htio Crkvu kao snažno jedinstveno stablo, kao jednu mrežu, kao jedno stado pod jednim pastirom. »Čuvajmo se da shvaćamo Crkvu kao zbroj ili federaciju više-manje heterogenih partikularnih Crkava, bitno različitih. U misli Gospodinovoj to je CRKVA, opća po pozivu i poslanju, koja — puštajući korijenje u raznolikost kulturnog, društvenog, ljudskog tla, — prima u svakom dijelu svijeta lica raznih vanjskih izraza.« »Tako bi svaka partikularna Crkva, koja bi se hotice odijelila od opće Crkve, izgubila svoje pripadanje Božjem planu.« Lokalne crkve, uronjene u domaće prilike, moraju rječnik naviještanja tako prilagoditi da bude razumljiv ljudima i vjeran izvorima vjere, sadržaju koji opća Crkva ispovijeda. »Zakonita pažnja na partikularne Crkve može samo obogatiti Crkvu. Ona je nužna i goruće potrebna. Ona odgovara najdubljim težnjama naroda i ljudskih zajednica da uvijek sve više traže svoje vlastito lice. Ali to obogaćenje zahtijeva da partikularne Crkve čuvaju duboku otvorenost općoj Crkvi.« Povijest dokazuje da su se Crkve odijeljene od općeg središta vrlo teško otimala opasnostima neplodne izolacije i daljnje separacije svojih ćelija, da su gubile slobodu i snagu otpora protiv zarobljivanja i iskorištavanja izvana.

Papa zatim prelazi na diobu zadataka evangelizacije. On sam kao Papa prvi je službenik naučavanja i pastir Crkve, zato mora sve učiniti da se naviješta Radosna vijest. I biskupima i svećenicima titulom sv. Reda glavni je zadatak, iznad ostalih poslova, »*naviještati evanđelje Božje*«. Redovnici su pozvani na *korjenito vršenje blaženstava* kao prvi svjedoci evanđeoskog življenja i najslobodniji da pođu do krajeva zemlje. Oni su u prvoj liniji evangelizacije poduzetnošću, originalnošću metoda i velikodušnošću da sve, pa i život, žrtvuju za Krista. Laici su pozvani na misijsku suradnju vlastitim zvanjem I znanjem u raznim profanim zonama ljudskih vrijednosti i vremenitih potreba. I prošlost I sadašnjost potvrđuju koliko je potrebna njihova suradnja u pastvi. Papa posebno hvali laike koji su dio snaga i vremena posvetili neposrednom pomaganju na misijskom tlu. Naglašuje brigu biskupa da se takvi spremni navještitelji I suradnici evanđelja odgoje velikom brigom.

7. *Duh evangelizacije*

Pri kraju nagovora Papa svečanim riječima progovara: »Da, u ime samoga Gospodina Isusa i u ime apostola Petra i Pavla želimo potaknuti sve one koji su, zahvaljujući darovima Duha i poslanju Crkve, pravi evangelizatori da budu dostojni toga poziva, da ga vrše ne popuštajući sumnji ili strahu, da ne propuste uvjete koji će tu evangelizaciju učiniti ne samo mogućom, nego i djelotvornom i plodnom.« A to će biti, ako se predaju vodstvu Duha Svetoga, jer on je glavni nadahnitelj i bez njega najbolje vještine ništa ne izvode. Moraju biti svjedoci, koji su uvjereni u ono što navještaju I koji životom druge uvjeravaju. Moraju biti vješti da stvaraju jedinstvo i vjerni da »ne zataškavaju istinu želeći svidjeti se ljudima. Neka ih vodi ljubav koja poštuje savjest i ritam usvajanja primljene riječi, ne požurujući ga preko ljudskih sila«.

Na kraju se Papa osvrće i na neka kriva tumačenja saborskih smjernica, koja koče evangelizaciju. Ovamo spadaju oni koji sumnjaju u to da li je istina evanđelja spasonosna, da li je njezino navještanje povreda slobodne savjesti, da li je potrebno tu savjest uznemiravati kad se svi mogu spasiti ispravnom savješću pred Bogom i kad sve religije imaju neka »sjemena Riječi«? Papa kaže da su sve te sumnje »alibi« pravom smislu Sabora. Drugo je nasilno nametanje evanđelja, a drugo prosvjetljivanje duša evanđeljem u punom poštivanju osobne slobode. To nije »atentat na vjersku slobodu«, nego »počast slobodi« kad joj se nudi božanska poruka Spasiteljeva. »A zašto bi samo laž, zabluda, degradacija, pornografija imali pravo da se izlažu i — nažalost često — nameću razornom propagandom masovnog širenja, podnošljivošću zakonodavstva, strahom dobrih i drskošću zlih?« Navještatati Krista pravo je evangelizatora! Čuti Radosnu vijest pravo je svih ljudi! Neki se »stide evanđelja«, a ne stide se svojih krivih ideja.

Zadnji je Papin poticaj da se zanosno i radosno naviješta najradosnija poruka spasenja, jer tjeskoba i nada svijeta traže službenike evanđelja iz kojih žari zanos, jer »primiše u se Kristovu radost i posvetiše svoje živote da bi Kraljevstvo bilo naviješteno, da bi Crkva bila zasađena u srce svijeta«.

Zadnji pogled Papa baca na Bezgrešnu, tu »zvijezdu evangelizacije«, jer i Crkva želi da, kao i Gospa, bude poučljiva Gospodnjoj zapovijedi. Završni blagoslov daje riječima sv. Pavla Filipljanima, za koje zahvaljuje Bogu »zbog vašeg udjela u širenju Radosne vijesti« i zbog njihova sudionništva »kako u mojim okovima, tako u obrani i utvrđivanju Radosne vijesti« (Fil 1,5.8).